

Ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnittelutaito opettajaopiskelijan generiseksi ammattitaidoksi ILO-suunnittelumallin avulla

Sirkku Lähdesmäki

Lectio praecursoria kasvatustieteen väitöskirjaan Ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnitteluun ohjaavan mallin kehittäminen ILO-suunnitteluprosessin malliksi opettajaopiskelijoiden opetusharjoittelussa, Jyväskylän yliopistossa 19.3.2021.

Oppilaiden tehtävänä on suunnitella pienet talot. Jokainen laatii talostaan pohjapiirustuksen ja rakennuskustannusten laskelmat. Tämä tehdään sekä suunniteltavan talon että sitä vastaavan mittakaavaltaan oikean talon osalta. Oppilailta edellytetään yhteistoimintaa läpi projektin. He tekevät yhteisen päätöksen muun muassa siitä, mihin talo rakennetaan. Se saattaa sijaita maalla ja siellä kenties asuu maataloutta harjoittava perhe. Perheen elämää tarkastellessaan oppilaat pääsevät suunnittelemaan viljelyalueet ja viljalajikkeet. He keräävät tietoa maatilasta ja laativat kokoamansa tiedon perusteella kysymyksiä esimerkiksi maissipellon koosta, siementen määrästä tai mahdollisen sadon suuruudesta. Oppimisprosessin aikana rakennetaan pienoismalli, johon syntyy aitoja, teitä ja maatilan rakennelmia, jotka on kaiken muun ohessa myös vakuutettava. Koska sato on myytävä, tarvitaan markkinointi-ideoita.

Pienoismallin talon tilojen mittaaminen, kalustaminen, tapettien määrän laskeminen ynnä muuta tarjoavat runsaasti aitoja matematiikan tieteenalasta nousevia oppimistilanteita. Äidinkieli harjaantuu rakentamiseen ja asumiseen liittyvän sanaston kautta sekä kirjoittamalla asukkaiden, talon ja maatilan elämästä. Kuvataide esteettisine näkökulmineen yhdistyy talon ja sisustuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Talon asukkaista tehdään pienet nuket, joille suunnitellaan ja ommellaan vaatteet. Maatilan elämään eläydytään draaman avulla ja luonnontieteen kautta opitaan ymmärtämään viljelyyn, eläimiin ja tuotantoon liittyviä tosiasioita.

Onko kyseessä tämän päivän uuden pedagogiikan mukainen kuvaus koulumaailmasta? Voisi ollakin, mutta kuvaus on todellinen oppimistilanne, joka on poimittu John Deweyn ja hänen tyttärensä vuonna 1915 julkaistusta kirjasta *Schools of Tomorrow*. Juho A. Hollo on vuonna 1927 todennut, että opittavien asioiden eheyttäminen on välttämätöntä, sillä koulun tulee heijastaa ihmiselämän kokonaisuutta. Huolimatta mediankin usein esille nostamasta näkökulmasta, että uudenlaiset opetusmenetelmät syrjäyttävät vanhat hyvät tavat opettaa, emme suinkaan ole uuden pedagogisen ajattelun äärellä. Tämä on yksi työni tärkeä löydös.

John Deweyn yli sadan vuoden takainen pedagoginen ajattelu on hätkähdyttävällä tavalla läsnä meidän suomalaisessa opetussuunnitelmassamme ja ilmiölähtöisessä oppimisessa. Luokanopettajana toimiessani (1998–2012) innostuin oppiaineita eheyttävästä opetuksesta ja toteutin oppilaiden kanssa lukuisia ilmiölähtöisiksi luonnehdittavia projekteja. Kiinnostukseni aiheen tutkimiseen kasvoi ammatillisen ajattelun kehittymisen myötä. Halusin tutkia, voiko ilmiölähtöisten oppimiskokonaisuuksien suunnittelu muodostua luonnolliseksi opettajan arkityön metodiksi. Lähdin kulkemaan Deweyn jalanjäljillä, mutta tutkimusmatkani johti myös suomalaisten kasvatusajattelijoiden arvokkaan perinnön äärelle. Tutkimukseni intensiivisimmissä vaiheissa koin monesti, että keskustelin kirjallisuuden kautta monien edesmenneiden suurten ajattelijoiden kanssa.

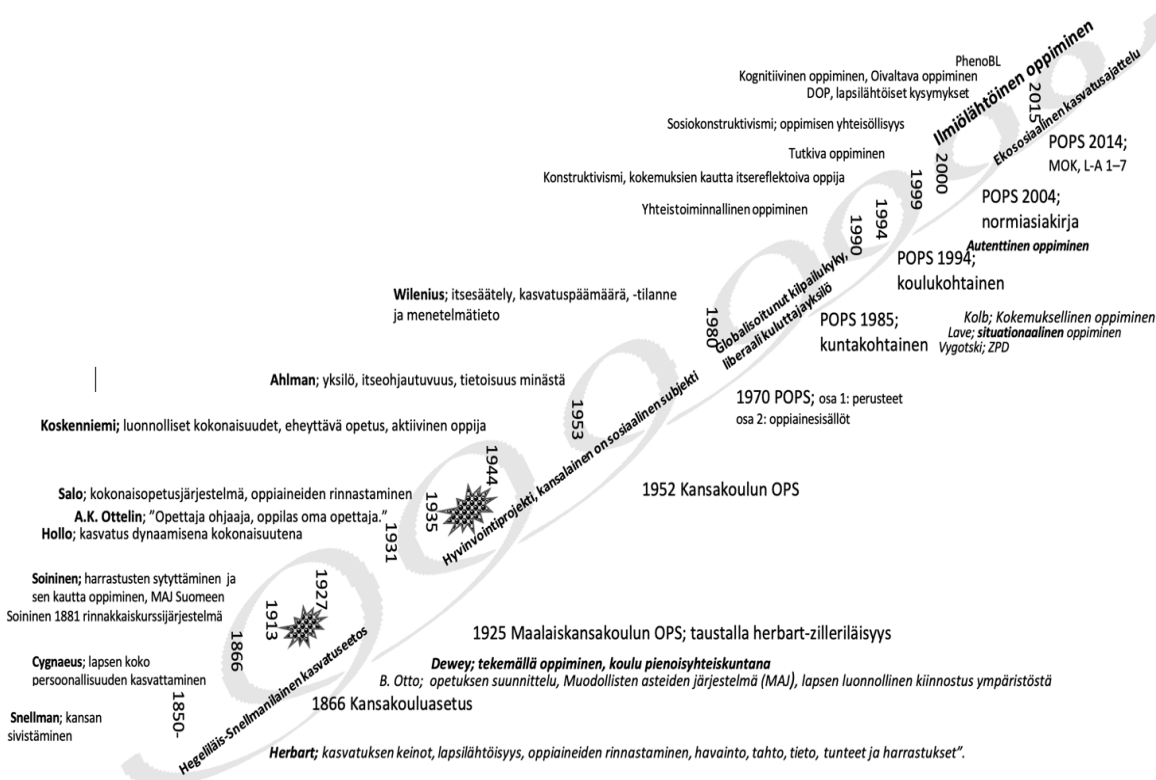
Työni kautta kuitenkin oivalsin perustellusti, että oppiaineita eheyttävä, kokemuksen merkitystä ja oppilaan arkielämään kiinnittyvien asioiden tutkimista korostava oppimisnäkemys ei ole uusi. Itse asiassa siinä missä se on John Deweyn pedagoginen oivallus, siinä samalla kaikuvat jo aiemmin eläneiden ajattelijoiden elämäntyö. Rousseau, Freinet, Montessori ja Cygnaeus olivat kaikki saman oivalluksen ytimessä: lapsi tavoittelee tärkeitä opittavia asioita luonnollisesti leikin keinoin ja yhdessä muiden kanssa. Suomalaisen kansakoulun isä Uno Cygnaeus nimenomaan oivalsi Pietarissa tutustuessaan Freinetin leikkikouluun, miten tärkeä on lapsikeskeinen, leikkiin perustuva oppimisympäristö. Cygnaeus rautautti oivalluksensa myös Suomeen, mutta kymmeniä vuosia kestänyt herbartilainen tarkkuus opetuksen suunnittelussa (Soininen 1928, 139; Suutarinen 1992, 24) johti tarkan tuntirakenteen noudattamiseen ja polki alleen oivalluksen vapaudesta, jonka väistämättä täytyy liittyä kaikkeen oppimiseen. Oppiminen ei tapahdu pakottamalla, vaan oppimisen halu herää tarpeesta ja merkityksen tunteesta (Dewey 1902, 1–4; Dewey 1915). Silloin oppiminen koskettaa sydäntä, kutsuu esiin ihmisen omaa tahtoa ja vahvistaa hänen itseohjautuvauttaan, joka on itse asiassa myös ihmisen sisäistä tietoisuutta ja viisautta siitä, kuka hän on ja mitä hän pohjimmitaan haluaa oppia ja tehdä.

Suomalaisen kasvatustieteen historian luoma perusta

On kulunut yli sata vuotta Cygnaeuksen ajasta ja viime vuosikymmeninä Suomessa on kuljettu vahvasti kohti lapsikeskeisyyttä ja yhteisöllisyyttä korostavaa koulun muutosta. Jo peruskoulun perustamisesta lähtien opetussuunnitelmissa on tunnistettu lapsen itseohjautuvuus ja kirjattu teksteihin oppijan omatoimisuuden merkitys oppimiselle. Samoin jo viime vuosisadan alussa on tunnistettu leikin ja oppilaan luonnollisen kehityksen merkitys tiedollisen aineksen oppimisen rinnalla (Koulutoimen ylihallitus 1912, 207, 230). Kuitenkin opetusta on vuosikymmeniä hallinnut oppikirjoihin ja opettajanoppaisiin perustuva ainejakoinen opetus ja ikäluokittain tapahtuva opettaminen, eli kaikille opetetaan samaa asiaa samaan tahtiin.

Suomalaiset kasvatustieteen ammattilaiset ovat vuosikymmenet tutkineet ja tuottaneet tutkimustietoa siitä, miten tärkeää on oppilaskeskeinen, itseohjautuvuuteen kasvattava, yhteisöllinen ja oppiaineet eheyttävä opetus. Olen koonnut näitä teemoja kuvioon 1. Professori Juho A. Hollo (1927) korosti kasvatuksen eheyttä ja tunteiden ja mielikuvituksen tärkeyttä oppimisessa sekä puhui kasvamaan saattamisesta. Hän myös näki yhteisöllisen oppimisen arvon Deweyn lailla. Professori Aukusti Salo kirjoitti vuonna 1935 kokonaisopetuksesta, jota kuvasi oppiaineiden järjestelyksi niin, että tieteenalojen rajat heikentyvät tai katoavat kokonaan, jolloin sisällöt sulautuvat toisiinsa ja muodostavat luonnollisia kokonaisuuksia yhden suuren asiakokonaisuuden ympärille. Professori Erik Ahlman (1926)

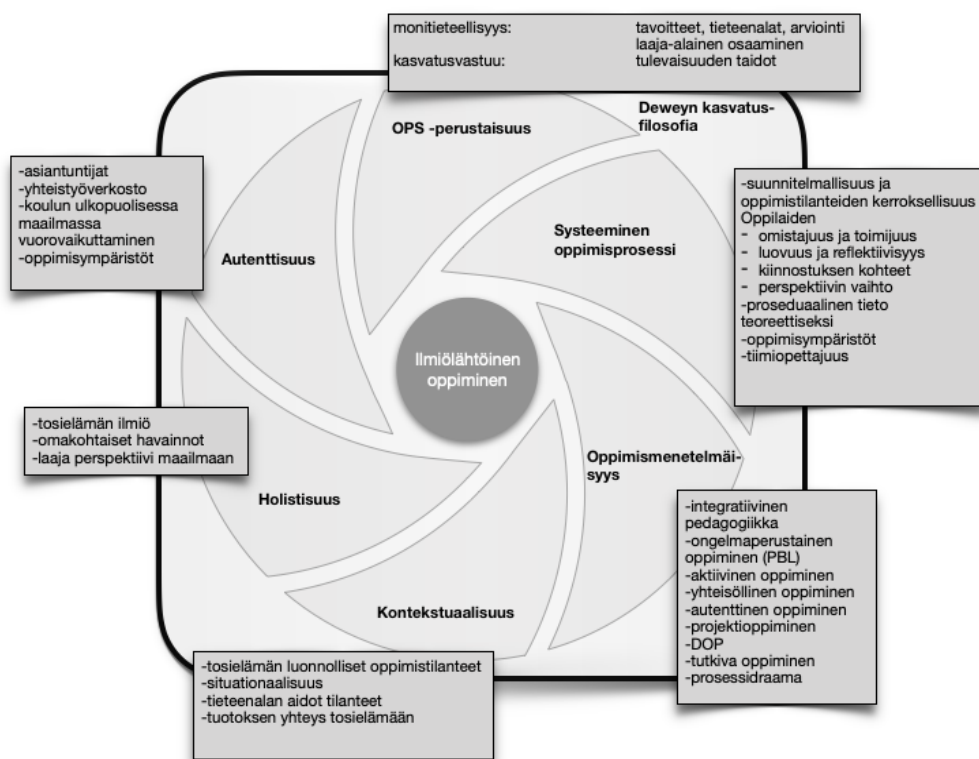
korosti 1920-luvulla, että kasvattajan tehtävä on auttajan tehtävä, ja korosti oppilaan ohjaamista itsenäisyyteen ja opetuksen yhteyttä oppilaan arkielämään. Reformipedagogiikan edustaja Matti Koskenniemi (1944) painotti 1940-luvulla oppilaan aktiivista roolia oppimisen suunnittelussa ja oppilaskeskeisyyttä, kuten myös koulun ulkopuoliseen maailmaan osallistumista. 1980-luvulla filosofian professori Reijo Wilenius (1987) luonnehti kasvatuksen keskeiseksi tehtäväksi itsesäätelyyn ohjaamisen ja korosti oppiaineiden eheyttämistä, yhteistyötä ja aitoja oppimistilanteita.

Kuvio 1. Eheyttävän oppimisen juuria ja nykypäivää suomalaisessa koulupedagogiikassa.

ILO-suunnittelumallin kehittäminen ja merkitys

Tutkin ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnittelun keskeisiä periaatteita kolmen vuoden ajan luokanopettajien aikuiskoulutuksen syventävän harjoittelun yhteydessä vuosina 2015–2017. Jokaisen harjoittelun kautta analysoin suunnittelumallin säilyviä, vahvistuvia ja uudistuvia periaatteita. Tutkimukseni tuotti viisi aidosta suunnitteluprosessista ja syntyneistä ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnitelmista kertovaa kertomusta. Näiden kertomuksien tulkintaan ja Deweyn pedagogiikkaan sekä suomalaisen kasvatusajattelun varaan rakensin ILO-suunnitteluprosessin mallin. Olen tarkastellut Deweyn pedagogista ajattelua ja ilmiölähtöistä oppimista ja esittänyt kuviossa 2, miten olemme tuoneet suomalaisessa ilmiölähtöisen oppimisen ajatuksessa Deweyn pedagogiikan keskeiset periaatteet päivänvaloon.

Kuvio 2. Ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden määrittely teorian pohjalta (Lähdesmäki 2021).

Olennaista on tosielämän ilmiöiden tarkastelu laaja-alaisesti aidoissa oppimisympäristöissä, oppimistilanteen ja opiskeltavan asian luonnollinen yhteys, oppilaslähtöiset opetusmenetelmät, oppilaiden omien kokemusten, aktiivisuuden ja yhteisöllisyyden merkitys, oppimisen tavoitteellisuus ja jatkuvan kasvatuksen korostaminen oppilaan koko elämää varten (Lähdesmäki 2021). Hollo (1918, 242–243) arvosti Deweyn oivallusta, jonka mukaan yhteiskuntaan ja yhteisölliseen elämään voi kasvaa vain yhteisöllisyyden kokemisen kautta.

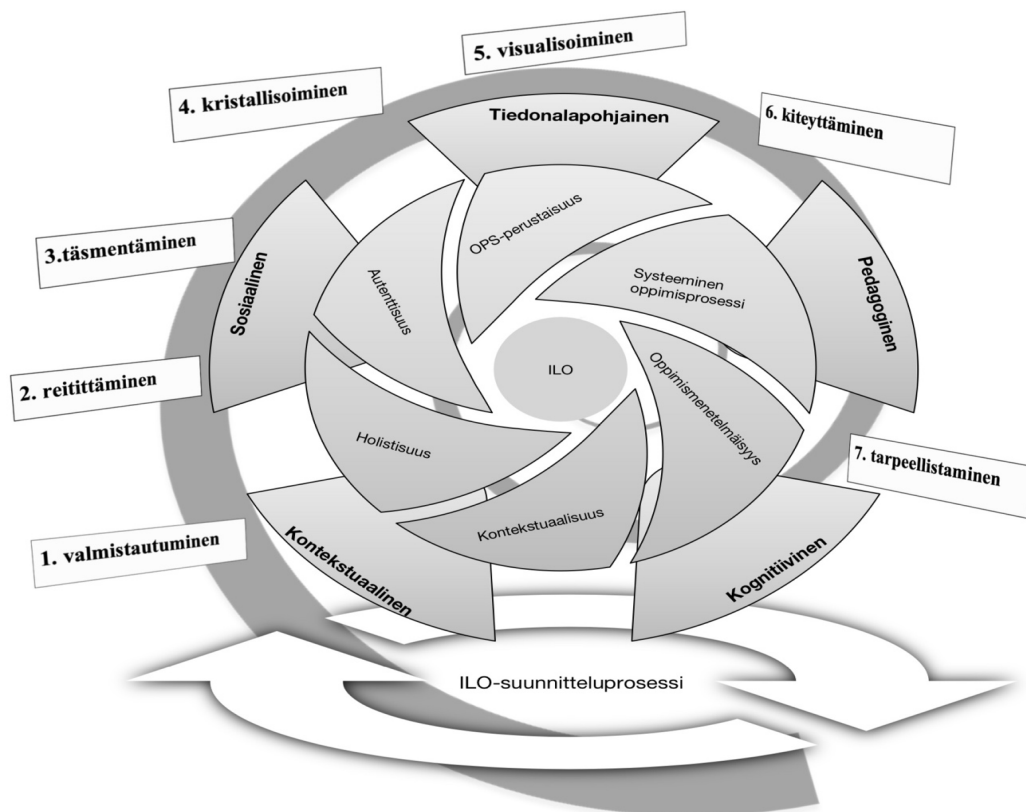
Tutkimuksessani olen tuonut yhteen kasvatustieteilijöitä sadan vuoden ajalta. Heidän elämäntyönsä on raivannut tietä ilmiölähtöiselle oppimiselle. Media nostaa aika ajoin esille opettajien, kasvattajien tai vanhempien huolen siitä, että ilmiölähtöisyys jättää oppilaat oppimaan itsekseen ja ilman ohjausta. Päinvastoin. ILO-suunnitteluprosessi perustuu Deweyn pedagogisiin periaatteisiin ja sulkee sisäänsä myös mainitsemieni kasvatustieteilijöiden ajatukset kasvatuksesta. Opettajan rooli suunnittelijana korostuu ja oppilaiden toimintaa ohjaa huolellinen opetus suunnitelman tavoitteisiin perustuva kehys. Opettaja on alati läsnä oppilaiden oppimisprosessissa ohjaten, auttaen ja kannustaen heitä tavoitteiden suunnassa. Samalla opettaja antaa oppilaille tilaa tehdä oivalluksia, kantaa vastuuta ja tukee heidän itseohjautuvuuttaan sopivasti ikäkaudelle ominaisin tavoin. Tämä on kuitenkin ammattilaisen suunnittelutaitoa ja sen kehittämiseen opettajaopiskelija tarvitsee koulutuksessa ohjausta.

ILO-suunnitteluprosessi tarjoaa opiskelijoille tutkimukseen perustuvan kehysten yhteiseen ilmiölähtöisen oppimisen suunnitteluun (Lähdesmäki 2021). Suomalainen opettaja on

korkeakoulutuksen suorittanut maisteri. Vaikka monessa maassa opettajan ammatti ei ole kovin suosittu, Suomessa asia on toisin. Opettajiksi pääsevät harvat ja valitut, ja pääsykokeet ovatkin liki ainoa, mutta myös tiukka portinvartija ammattiin. Laadukas maisterikoulutus on siitäkkin syystä erittäin tärkeää, että valmiudet opettajan ammattiin saadaan koulutuksessa. Opettajan tehtävä on kasvattaminen, jonka tulisi ulottua tulevaisuuteen. Opettajankoulutus on Suomessa korkeatasoista ja tutkimusperustaista (Lonka 2018). Kaikissa opettajankoulutuslaitoksissa teorian ja käytännön vuoropuhelu muodostaa tärkeän perustan, kuten myös yhteisöllisyys ja opiskelijan ammatillisen identiteetin vahvistaminen sekä pitkäkestoisten ammatillisten valmiuksien tarjoaminen koulutuksen myötä. Opettajankouluttajana minulle nämä arvot ovat tärkeitä. Tutkimukseni on siitä myös osoitus. Olen perehtynyt opettajankoulutuksen opetusharjoittelun suunnitteluprosessin ohjaamiseen tutkimuksessani ja onnistunut tavoitteessani tuottaa suunnittelumalli käytännölliseksi työkaluksi opetusharjoitteluihin.

Opettajankoulutus kasvatuksen uudistajana

Tutkimuksessani esitän, että opettajan työssä olennainen ammatillinen valmius on monipuolinen opetuksen suunnittelutaito (Lähdesmäki 2021, 162). Opettajankoulutuksen tulee valmentaa ja ohjata opiskelijat ammattitaitoisiksi opetuksen suunnittelijoiksi. Tällä taidolla tarkoitan taitoa punoa eri oppiaineiden tavoitteiden ja sisältöjen yhteensopivista aiheista kokonaisuuksia, joiden toteutumisessa oppilas on aktiivinen, tutkiva, osallistuva, yhteisöllisesti toimiva ja pääsee kerryttämään kokemuksiaan. Kutsun tätä suunnittelutaitoa ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnittelutaidoksi. Olen koonnut tutkimuksestani mallin periaatteet kuvioon 3.

Kuvio 3. Ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnitteluprosessi: ILO-suunnitteluprosessi.

Opettajankoulutuksessa on erityisen tärkeää kehittää opettajaopiskelijoiden opetuksen suunnittelutaitoa, sillä sen kautta me tarjoamme myös todelliset työkalut opetussuunnitelman toteuttamiseen erilaisten oppilasryhmien parissa. Suunnittelutaito sulkee sisäänsä myös digitalisaation ja uudet lukutaidot. Suomalainen opetussuunnitelma on globaalisti katsottuna hyvin ainutlaatuinen. Sen eheyttävät, oppilaslähtöiset, itseohjautuvuuteen kannustavat, aktiivisuutta ja toimintaa sekä kaikkien oppilaan kasvuun osallisten osallisuutta korostavat näkökulmat ovat erittäin tärkeitä. Opetussuunnitelmassamme (Opetushallitus 2014) on myös korostettu monipuolisia oppimisen ja arvioinnin menetelmiä, yhteisöllistä oppimista sekä laaja-alaisia tulevaisuudentaitoja jokapäiväisenä osana oppimista. Opetussuunnitelmassamme on huomioitu niin medialukutaidot, teknologinen osaaminen, kansainvälisyys kuin vastuu yhteiskunnasta ja elinympäristöstä. Samoin siinä korostetaan ajattelutaitojen kehittämistä. Oppiakseen näitä ja monia muita taitoja oppilaan on saatava toimia monipuolisesti yhdessä ja yksin, tutkia, suunnitella, luoda ja ennen kaikkea kokea omaan todellisuuteensa liittyviä asioita ja muodostaa kokemuksista tietoa. Tieto voi muuttua tietämiseksi vain omakohtaisen prosessin ja yhteisen vertaisten ja asiantuntijoiden tietoon peilaavan tulkinnan kautta (Perttula 2005).

Opiskelijat tarvitsevat todellisia keinoja opetussuunnitelman idean toteuttamiseen. Siihen eivät oppikirjat yksin riitä. Opettajilla täytyy olla valmiutta suunnitella eri olosuhteisiin, ympäristöihin ja juuri tietyille, sen luokan oppilaiden tarpeille perustuvia oppimiskoko-

naisuuksia. Tutkimukseni ILO-suunnitteluprosessi (Lähdesmäki 2021) on tähän opetus-suunnitelman oppimiskäsityksen toimeenpanoon soveltuva malli. Otan kantaa myös itseohjautuvuuteen ja sen kehittämiseen. Itseohjautuvuus on olennainen laaja-alaiseen osaamisen liittyvä valmius, jota jokaisen oppilaan tulee saada kehittää asiantuntevan ohjuksen avulla. Eikä ohjauksen tarve pääty aikuisuuteen: myös opettajaopiskelija tarvitse ohjausta, jotta hänelle kehittyisi itsenäinen kyky ja taito suunnitella ilmiölähtöisiä oppimiskokonaisuuksia. ILO-suunnitteluprosessi on ohjausmalli. Se rakentuu ohjausvideoiden, käsikirjan ja autenttisen ohjauksen varaan, mutta samalla se edellyttää opiskelijan omakohtaista sitoutumista prosessiin.

ILO-suunnitteluprosessi etenee seitsemän toisiinsa hermeneuttisesti kiertyvän vaiheen kautta (kuvio 3). Tämä prosessi on yhteisöllinen. Ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnittelun vahvuus perustuu opiskelijoiden yhteistyöhön ja aitoon tehtävänantoon. Opiskelijat saavat kokonaisvastuun opetuksen suunnittelusta ja toteutuksesta aidossa luokassa. Yhteinen aito vastuu luo merkityksen suunnittelulle. Samalla ohjaus antaa kehyksen ja turvallisen ympäristön sille, että saa olla opiskelijana oppimassa. Tavallaan opiskelijat tarttuvat kapulaan, heittäytyvät ilmaan, mutta alla on verkko ja vastassa ammattilainen, joka ottaa kiinni ilmaan heittäytyvät. Ja opiskelija saa kokeilla ja toistaa suunnittelukehyksen varassa riittävän monta kertaa ohjattuna asioita, jotta hän oivaltaisi omakohtaisesti, mitä ILO-suunnittelu on. Tavoite on ammatillisen pitkäkestoisen valmiuden antaminen, suunnittelutaidon ymmärtäminen omakohtaisesti. Pohdinnassa esitän, että on jo korkea aika ja tarve pedagogiselle muutokselle. Opettajien suunnittelutaidon kehittymisen perusta on yhteistyössä. Yksin työtään tekevän opettajan idea saakin säröillä. Opettajankoulutus, joka tarjoaa valmiudet yhteissuunnitteluun ja osoittaa sen, miten suuri voimavara on yhteisössä, on samalla tulevaisuusorientoitunut.

Mikä siis on opettajan vilpitiön tehtävä? Kasvattaa tulevaisuuden tekijöitä, kasvattaa vielä piilossa olevan tulevaisuuden yhteiskuntaan taitavia, luovia, itsenäisiä, yhteistyökykyisiä, rohkeita ja itseohjautuvia aikuisia. Me emme voi katsoa taaksepäin ja pitää kiinni ajasta, joka meni, vaan meidän tulee kaiken aikaa haastaa sekä itseämme että ihmiskuntaa kohtaamaan tulevaa, parempaa huomista juuri näin, rohkeasti ja avoimesti antamalla oppilaille kouluissa tilaa kasvaa omiksi itseksi, jalostua omissa taidoissaan huippuosaajiksi hukkamatta yhtään arvokasta kasvun päivää; me unelmoimme tulevaisuutta.

Tässä on meillä ehkä koko sivistyksen historian hienoin tilaisuus, eikä sitä tulisi hukata vaan valjastaa se täyteen käyttöön. Kasvatusalan ammattilaisina tarvitsemme vain rohkeutta toteuttaa tämä. Meillä on jo ammattitaitoa, korkeakoulutus, täydennyskoulutusta ja mikä parasta, valtava luottamus puolellemme, suomalainen aarre: opettaja ja opettajien autonomia. Meihin luotetaan. Meidän opettajien tulee samoin luottaa oppilaisiin ja tarjota heille myös autonomiaa oppimiseensa.

Mitä tarkoitan sillä, että suomalainen keksintö, ilmiölähtöisyys, on luonut sillan amerikkalaisen Deweyn pedagogiikasta tähän päivään? Tutkimuksessani opiskelijat suunnittelivat Farm life -oppimiskokonaisuuden (Lähdesmäki 2021, 122) englannin kielikylpyluokalle, jossa oppilaat tutustuivat suomalaisiin maatiloihin ja englanninkieliseen maatilasanastoon, suunnittelivat oman maatilan ja tekivät vanerista sen päätilan, loivat maatilalla asuvan perheen ja sen jäsenet paperinukkeina. He suunnittelivat tilan tuotteet ja tekivät niitä muovailuvahasta sekä laativat mainokset tilansa tuotteista yhdessä järjestettävään toripäivään.

ILO-suunnitteluprosessin vaiheiden ja prosessin kautta opiskelijat päätyivät tietämättään hätkähdyttävän samanlaiseen suunnitelmaan kuin amerikkalaisessa koulussa 1900-luvun alussa. ILO-suunnitteluprosessi on malli, joka ohjaa oppilaslähtöiseen, oppiaineita eheyttävien ja aitoja elämänilmiöitä tarkastelevien kokonaisuuksien suunnitteluun. Sen teo-

reettinen perusta on historiallis-yhteiskunnallisen kasvatustieteen parissa tapahtuneen oppimista ja opetusta koskevan ajattelun kehitystyö. Sen juuret ovat syvällä kasvatustieteen ja filosofian perinteissä, mutta mahdollisuudet sen toteuttamiselle ovat tänä päivänä otollisemmat kuin koskaan aiemmin. ILO-suunnitteluprosessi on tämän ajan tarpeisiin kehitetty ohjaustyökalu, jolla kehitetään opettajaopiskelijoiden suunnittelutaitoa. Tutkimukseni vastaa osaltaan Juho A. Hollon vuonna 1927 esittämään kysymykseen, onko kasvatusta iäksi tuomittu jäämään pirstoutuneeksi. Ei ole! Suomessa on tällä hetkellä opetussuunnitelma, joka on sellainen kuin on sadan vuoden ajan unelmoitu, ja nyt se on toteutunut. Me voimme tämän opetussuunnitelman perustalta ILO-suunnitteluprosessin avulla suunnitella eheyttävää, oppilaan kasvua kokonaisuutena tukevaa ilmiölähtöistä oppimista.

Opettajankoulutuksen uudistamista ohjaa osaltaan Digivisio 2030, jota kuvataan oppimisen uutena aikakautena. Siinä olennaiseksi muodostuu digitaalisen pedagogiikan ja joustavien oppimisympäristöjen kehittäminen. Digitaalisuuden tulee kuitenkin muotoutua palvelemaan elävää, kokevaa ja tahtovaa oppijaa, ihmistä. On siis muistettava olennaisin: kasvatusta on ennakoimatonta kohtaamista ja vuorovaikutusta, se on läsnäolon hetkistä kumpuaavaa osaamisen kasvamista.

ILO-suunnitteluprosessi on laukaisualusta, jolta opiskelijat löytävät ja oivaltavat oma-kohtaisesti opetuksen suunnittelun periaatteet ja voivat jalostaa itselleen soveltuvan suunnittelutavan. Suunnitteleamalla reititämme tien ja tarjoamme kartan, jonka varassa opiskelijat voivat edetä, ja samoin opiskelijat vuorostaan suunnittelevat oppilaille kartan, jonka avulla nämä voivat edetä. Itse matka on opiskelijan tai oppilaan kuljettava yhdessä kokien. Voiko Deweyn tulevaisuuden koulu olla tämän päivän suomalaista kouluarkea? Kyllä, tutkimukseni perusteella rohkenen väittää niin.

Väitöskirja

Lähdesmäki, Sirkku 2021. *Ilmiölähtöisen oppimiskokonaisuuden suunnitteluun ohjaavan mallin kehittäminen ILO-suunnitteluprosessin malliksi opettajaopiskelijoiden opetusharjoittelussa*. Kasvatustieteen väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8562-2>

Kirjallisuus

- Ahlman, Erik 1926. Kasvatuspäämäärien ongelma. *Kasvatus ja koulu* 12, 105–113.
- Dewey, John 1902. *The child and the curriculum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dewey, John 1915. *School and society*. Chicago: University of Chicago press.
- Dewey, John & Dewey, Evelyn 1915. *Schools of tomorrow*. New York: E. P. Dutton & Company. [www-lähde]. < <https://archive.org/details/schoolsoftomorro005826mbp/page/n11> > (Luettu 2.9.2019).
- Digivisio 2030. Digivisio3030 -hanke [www-lähde]. < <https://digivisio2030.fi/yhteystiedot/> > (Luettu 10.12.2021).
- Hollo, Juho 1918. *Mielikuvitus ja sen kasvattaminen II*. Porvoo: WSOY.
- Hollo, Juho 1927. *Kasvatuksen teoria. Johdantoa yleiseen kasvatukseen*. Porvoo: WSOY.
- Koulutoimen ylihallitus 1912. *Alamainen kertomus Suomen kansakoulutoimen kehityksestä lukuvuosina 1905–1910*. Helsinki: Keisarillisen senaatin kirjapaino.
- Koskenniemi, Matti 1944. *Kansakoulun opetusoppi*. Helsinki: Otava.
- Lonka, Kirsti 2018. *Phenomenal learning from Finland*. Helsinki: Otava.

- Opetushallitus. 2014. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus [www-lähde]. < https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf > (Luettu 12.1.2021).
- Perttula, Juha 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) *Kokemuksen tutkimus, merkitys – tulkinta – ymmärtäminen*. Helsinki: Dialogia, 115–162.
- Salo, Aukusti 1935. *Alakansakoulun opetussuunnitelma kokonaisopetusperiaatteen mukaan*. Helsinki: Otava.
- Soininen, Mikael 1928. *Opetusoppi II*. Helsinki: Otava.
- Suutarinen, Sakari 1992. *Herbartilainen pedagoginen uudistus Suomen kansakoulussa vuosisadan alussa (1900–1935)*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Wilenius, Reijo 1987. *Kasvatuksen ehdot. Kasvatusfilosofian luonnos*. Jyväskylä: Gummerrus.

KT Sirkku Lähdesmäki työskentelee Jyväskylän yliopistossa Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksessa yliopistonopettajana luokanopettajien aikuiskoulutuksessa.